

over zonder wederzijdse bewilliging, en streefden naar af en toe kanselruil en gecombineerde diensten. Van de synode van 1893 kregen de kerken een compleet draaiboek aangereikt, waarin voor de kerkelijke, juridische en financiële kanten van een samensmelting de juiste procedures werden aangewezen.⁵ De eerste ineensmeltingen verliepen vlot: 32 in het eerste jaar en totaal 66 in de eerste zeven jaar. Maar in de plaatsen waar men in 1899 nog afzonderlijke kerkeraden had, vorderde de eenwording maar langzaam. In 1908 kon men zeggen, dat de A's en B's de verdwijning nabij waren. In 1911 waren er 23 plaatsen over, waar de samensmelting nog niet gelukt was.⁶

Allerlei zaken konden bij de eenwording moeite geven. Vaak lagen er gevoeligheden uit de voorbije jaren, toen de dolerenden hun eigen gemeenten stichtten met voorbijgaan van de Christelijke Gereformeerde Kerk. Soms was er een verschil in geestelijke ligging en was de ene gemeente 'bevindelijker' dan de andere. Meer dan eens hingen de moeiten samen met de persoon en het optreden van een predikant. Ook praktische zaken konden een obstakel vormen, zoals het moeten sluiten van een van beide kerkgebouwen, het bestaan van een grote financiële schuld aan een van beide kanten, of onenigheid over de verhuur van zitplaatsen.⁷

In plaatsen waar geen A of B naast elkaar stonden, was de ineensmelting institutioneel gezien veel minder ingrijpend. Hier kwam het erop aan om allereerst de grenzen tussen genabuurde kerken goed af te bakenen. Vervolgens moest men dan de gereformeerden uit eigen woonplaats die tot dan toe in een naburige stad of dorp kerkten, zover krijgen, dat ze zich aan de nieuwe grenzen gingen houden. Dat dit met de nodige problemen gepaard ging, wordt zichtbaar in diverse synode-uitspraken en kerkrechtelijke adviezen uit de eerste decennia na 1892 rond grensgeschillen en kwesties als 'elders kerken'.⁸

De bij de Vereniging in 1892 gekozen federatie-vorm is een bruikbaar model

5. *Acta NGK/GKN* 1892 art. 91; *Acta* 1893 art. 108, 114.

6. Van synode tot synode geregistreerd waren de getallen als volgt: 1892-1893: 32; 1893-1896: 18; 1896-1899: 8; 1899-1902: 8; 1902-1905: 3; 1905-1908: 6; 1908-1911: 7. De laatste drie samensmeltingen vonden plaats in Deventer (1929), Bunschoten (1931) en Ambt-Vollenhove (1935). Bron: de rapporten van de deputaten voor correspondentie met de hoge overheid, in de *Acta* steeds afgedrukt als bijlage.

7. *De Vrije Kerk* 24 (1898) 145-153. Voor een verdere analyse is nog veel onderzoek in de plaatselijke kerkgeschiedenis nodig. Op het niveau van de generale synode kwamen betrekkelijk weinig A/B-problemen aan de orde. De belangrijkste waren: Bedum (*Acta* 1896 art. 122), Nieuwe Pekela (*Acta* 1905 art. 58, 104, 105) en Harlingen (*Acta* 1908 art. 72).

8. *Acta* 1896 art. 87-93; *Acta* 1905 art. 14; F.L. Rutgers, *Kerkelijke adviezen* II (Kampen 1922) 248vv., 333vv.